

UNIVERSITAT DE BARCELONA

ACTE INAUGURAL DEL CURS 1981 - 1982

SOBRE LES FORMES
DE
L'ACTIVITAT UNIVERSITÀRIA

PER

ANTONI M. BADIA I MARGARIT
JACINT CORBELLA I CORBELLA
RAMON MARGALEF I LOPEZ

1 D'OCTUBRE DE 1981
BARCELONA

RR-858

c307

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

0701461888

0307

UNIVERSITAT DE BARCELONA

ACTE INAUGURAL DEL CURS 1981 - 1982

SOBRE LES FORMES
DE
L'ACTIVITAT UNIVERSITÀRIA

PER

ANTONI M. BADIA I MARGARIT
JACINT CORBELLA I CORBELLA
RAMON MARGALEF I LÓPEZ

1 D'OCTUBRE DE 1981
BARCELONA

R-319850

EXPOSICIÓN DE 1950

EXPOSICIÓN DE 1950

FORNE ALI FORNE

DE

ACTIVITAT UNIVERSITARIA

PER

ANTONI M. BADA I MARCANT
JACINT GONZALEZ I GONZALEZ
RAMON MARGALEDA I LOPEZ

EXPOSICIÓN DE 1950
BIBLIOTECA

PRESENTACIÓ

PER

ANTONI M. BADIA I MARGARIT

RECTOR DE LA UNIVERSITAT

Hem dit, en totes les avinenteses que hem tingut per a dir-ho, que, no contents amb la manera heretada de celebrar l'acte inaugural de curs a la Universitat, anàvem a la recerca d'un nou estil. En fer aquestes manifestacions, no ens movia cap afany d'esnobisme ni el gust de modificar perquè sí els sistemes tradicionals. Simplement, estàvem convençuts que l'acte inaugural de curs, tal com es feia des de temps immemorial, deia molt poc als universitaris (i en teníem la prova en la migrada assistència que els caracteritzava) i no deia res fora de la Universitat.

Per això hem maldat perquè aquest esdeveniment universitari pogués atraure més l'atenció de les persones interessades tant a dins com a fora de la nostra institució. Si ho hem de jutjar pel ressò que ha tingut els dos darrers anys —ressò no sols entre universitaris, sinó també en el món literari i artístic de casa nostra—, l'acte inaugural pot ben bé consistir en l'homenatge a figures rellevants de la nostra cultura, no pas desvinculades de la vida universitària, ni de bon tros, sinó veritables models d'aquell tipus humà que correspon als millors resultats de la labor universitària.

Tanmateix, deia que anàvem a la recerca d'un nou estil d'acte inaugural. Pensem que no hem de donar-nos per satisfets, encara que l'experiència de les dues darreres sessions hagi estat francament positiva. Aques-

ta és la raó per la qual enguany fem un assaig en una dimensió nova. En sortirà un acte menys brillant, menys espectacular que els dos anteriors. Però serà més adient a la preocupació que sentim avui tots els universitaris, i afegeixo que els universitaris catalans tenim majors motius de preocupació. I així es: davant un seguit d'incerteses sobre l'avenir de la nostra Universitat, tant respecte a la seva autonomia com respecte a les seves possibilitats de recerca, hem volgut consagrar l'acte inaugural del nou curs acadèmic a una reflexió sobre la Universitat. Us proposem, doncs —i sempre amb el caràcter d'assaig—, una sessió concebuda de cara endins. Si la societat al servei de la qual ens trobem hi para atenció, s'adonarà que la nostra reflexió d'avui no l'afecta menys que els homenatges d'altres actes inaugurals, per tal com d'aquesta reflexió se'n despendrà una lliçó sobre el funcionament de la Universitat, i el cos social de casa nostra no hauria de restar-hi gens indiferent.

La nostra reflexió d'avui sobre l'activitat universitària té dos aspectes: la seva aplicació i la seva essència.

El primer aspecte versarà, com dic, sobre l'aplicació de l'activitat universitària a camps concrets en l'exercici de la professió, i entenent exercici de la professió en el seu abast tècnic i social més ampli. El pretext ens és donat pel record de Manuel Corachan, de la naixença del qual enguany s'escau el centenari. Professor lliure de patologia quirúrgica que fou a la Facultat de Medicina de la Universitat Autònoma de Barcelona (nomenat l'any 1933), Manuel Corachan ens efereix, ultra la seva labor docent, una triple aplicació de l'exercici professional: a la cirurgia, en la qual excel·lí remarcablement; a les institucions del país, i

així hom el veié Conseller de Sanitat de la Generalitat de Catalunya l'any 1936, i a la normalització de la llengua i de la cultura catalanes, en tant que promotor del *Diccionari de Medicina*, publicat el 1936.

Si m'és permès de fer una petita concessió a la meua especialitat, voldria dir uns mots sobre el *Diccionari de Medicina*. L'empresa de reconstrucció i de normalització de la llengua catalana, que datava del tombant de segle i que havia estat abnegadament servida per lingüistes més o menys experts, fou represa i culminada per Mestre Fabra. Aquest, ultra l'ortografia, la gramàtica i el diccionari normatiu, i «el català literari» (títol d'un dels seus llibres), féu objecte de la seva atenció i del seu estudi el principi bàsic de tota normalització idiomàtica: fer del català una eina utilitzable en qualsevol ocasió, en qualsevol nivell d'expressió i en qualsevol sector del llenguatge especialitzat. Això implicava d'anostrar la múltiple terminologia científica, o, si més no, d'emplenar els copiosos buits de vocabulari que aquesta terminologia presentava, la qual cosa anava esdevenint una realitat en els anys anteriors a la desfeta de 1939. I bé, entre les aportacions de diversos camps científics, l'anomenat «Diccionari Corachan» destacava com una obra granment valuosa. En efecte, el *Diccionari de Medicina* fou un esforç considerable. Si és conegut amb el nom de Manuel Corachan, és perquè aquest en fou l'inspirador i el director, i, encara, el que en féu possible la publicació des del punt de vista material.

Com deia August Pi i Sunyer, a l'encapçalament del llibre, calia «agrair el mecenatge de Corachan pel valor material de les despeses de redacció i per haver decidit així mateix la publicació amb tots els seus riscos pecuniaris; però, tot i essent exemplar aquest gest,

més digne és encara d'alta gratitud el treball, el fervor, la constància, que han fet robar hores a les seves tan importants i esgotadores tasques professionals i l'han portat a dirigir la difícil confecció de paperetes i la tria i classificació de les reunides en nombre imponent, a elaborar, en una paraula, el text del **DICCIONARI**. Ell i els seus dignes col·laboradors mereixen bé de Catalunya per haver fet possible una tan gran obra.

El nostre **DICCIONARI** era una necessitat immediata. El lèxic del metge ha estat deplorable, un galimaties, una barreja de termes més o menys científics arribats al català després de transmigracions sovint complicades, amb altres termes vulgars, moltes vegades mal aplicats o transcrits defectuosament; castellanismes nombrosos apresos en les lliçons de la Facultat; barbarismes i exotismes de tota mena, en el millor dels casos amb un prim vernís vernacular. Aquest català mèdic era una llengua informe i mal sedimentada que calia depurar i fixar.

Cert que l'Institut d'Estudis Catalans s'havia esforçat a constituir el llenguatge científic en general i, per tant, el de la Medicina; l'apostolat de Pompeu Fabra havia arribat a tots els racons de la llengua. Però la feina havia d'ésser completada amb la col·laboració d'especialistes, de metges».

I així fou. D'una banda, el *Diccionari* era la realització d'un acord de l'Associació de Metges de Llengua Catalana, pres el 1930. De l'altra, un cos de 85 col·laboradors —els qui n'havien fornit els materials— assegurava el valor d'aquesta obra doblement col·lectiva. N'hi havia de totes les especialitats mèdiques, entenent aquest concepte en la seva accepció més àmplia.

Però hi havia més. Entre els esmentats 85 col·laboradors, hi havia quatre filòlegs (Joan Coromines, Pompeu Fabra, Antoni Griera i Manuel de Montoliu) i altres quatre figures de les lletres (entre els quals es comptaven Agustí Duran i Sanpere i Ramón Miquel i Planas). Així es produïa la conjunció dels especialistes en el camp de la medicina i dels entesos en lingüística catalana. Prou que ho deia Pompeu Fabra, en el pròleg: «Tots els qui s'interessen per la depuració del lèxic català, han de veure amb goig l'aparició d'obres com el present DICCIONARI, els editors del qual han posat una especial cura en la correcció lingüística dels mots tècnics i procurat aplegar, definint-los científicament, els mots populars referents a la medicina (noms de malalties, de símptomes, de remeis, etc.).

Quant a aquests mots populars, sia els inventariats en els diccionaris generals, sia els aplegats en les recerques dialectals en curs, la col·laboració dels metges és indispensable al lexicògraf, perquè solament amb aquesta és possible donar-ne definicions exactes i esmenar un gran nombre d'errades que difícilment serien apercebudes pels profans. El present DICCIONARI ha de contribuir, així, a la millora del Diccionari general de la llengua; i encara és d'esperar que, anant a mans d'un gran nombre de metges escampats per totes les terres de llengua catalana, suscitarà noves aportacions de mots, de les quals no solament es beneficiarà una segona edició de l'obra, sinó també el futur diccionari bàsic de la llengua que té en preparació l'Institut d'Estudis Catalans.

Quant als mots savis, formats amb elements greco-latins, ha d'ésser també d'una gran utilitat la publicació del present DICCIONARI, pel fet d'haver els seus editors volgut que fossin revisats per persones

enteses en lingüística. Així s'evitarà que molts d'ells siguin adoptats en català sota una forma defectuosa. En la catalanització d'aquests mots, en efecte, no es tracta solament d'establir-ne la grafia catalana... i donarlos una estructura catalana..., sinó que cal, encara, evitar que s'esmunyin en el nostre vocabulari les defectuositats existents en el vocabulari castellà, que és, més o menys catalanitzat, l'adoptat provisòriament pels metges catalans. En castellà, per exemple, hi ha un cert nombre de mots savis amb l'accentuació equivocada pel fet d'haver-los pres del francès o de l'anglès, que, com és sabut, prescindeixen de l'accentuació originària, i amb aquesta accentuació equivocada són pronunciats pels catalans. Ara bé, no és pas qüestió d'adoptar-los definitivament amb aquesta accentuació, sinó d'accentuar-los atenent a la prosòdia llatina».

Pompeu Fabra acabava dient: «És, doncs, d'esperar que el present DICCIONARI, a part del seu valor científic, constituirà una contribució considerable a l'obra de depuració i d'enriquiment del nostre lèxic.

Cal, per això, reconèixer i agrair l'esforç i patriotisme de tots els col·laboradors i, en especial, la direcció i mecenatge del cirurgià M. Corachan, que per ésser originari de la zona castellana de València mereix encara més la nostra sincera felicitació.»

Perquè els qui no el coneixen puguin fer-se càrrec del valor del Diccionari Corachan, diré que pràcticament tots els textos medievals aleshores a l'abast hi foren consultats i incorporats; que les veus hi tenien les correspondències en castellà i en francès; que les definicions fan l'efecte de clares i entenedores; que hi ha moltes referències internes; que s'hi veu constantment el desig de relacionar els termes mèdics amb els

populars corresponents, i que el diccionari consta de 829 pàgines atapeïdes, amb una composició de cos tipogràfic molt reduït.

Nogensmenys, si l'activitat professional de Manuel Corachan era sobretot la cirurgia, no seria just que, només pel motiu de complir-se'n enguany el centenari i de les aplicacions esmentades (la Conselleria de Sanitat i el *Diccionari de Medicina*), pogués semblar que simbolitzàvem en un sol home (Corachan) allò que també es podia dir d'altres que, tan meritoris com ell en el terreny de la cirurgia, no hem d'oblidar en l'ocasió present.

Per les raons dites, el primer aspecte de la nostra reflexió sobre l'activitat universitària serà una avaluació de conjunt de la cirurgia catalana, la qual serà exposada per Dr. Jacint Corbella, Degà de la Facultat de Medicina.

El segon aspecte voldria incidir en l'essència de l'activitat universitària: la recerca. Tots hem proclamat reiteradament que una universitat on no és conreada la investigació està destinada a deperir. O, si voleu, a no tenir iniciativa, que pràcticament vol dir el mateix. Sense recerca, la docència és mera repetició. I un cos de repetidors difícilment pot ésser tingut per una Universitat. D'altra banda, la Universitat es troba avui en una situació d'abandonament de la investigació per part dels qui nodreixen els seus pressupostos. La Universitat, ja molt infradotada des de qualsevol angle que l'examinem, ho és en pèssimes proporcions així que es tracta de la investigació. La mateixa esperada i temuda «Llei d'Autonomia Universitària», que aspira a reorganitzar el funcionament de les nostres Universitats, donant-los unes bases i unes reglamentacions

adequades, no permet pas de fer-nos moltes il·lusions quant a la recerca, que nosaltres jutgem totalment indispensable.

Ara bé, ens equivocariem de mig a mig si tot ho xifràvem en les aportacions econòmiques. Hi ha uns aspectes d'actitud que poden perjudicar la recerca en unes proporcions superiors a les de la manca de recursos. La miopia en la visió de les línies de treball, el tancament dins el propi departament, els personalismes (aquest «rei al cos» que tan sovint emergeix en els qui fem treballs de recerca, que solen ésser modestes contribucions!), la indiferència dels mateixos organismes universitaris a l'hora de tractar seriosament d'aquests temes; tot això, i altres elements encara, fan creure que si ara resolíem la qüestió de les subvencions per a la investigació, no seríem tampoc capaços de fer investigació seriosa. Ens cal una transformació de nosaltres mateixos, i vers aquest objectiu s'adreça el segon aspecte de la nostra reflexió sobre l'activitat universitària que serà sobre la investigació a la Universitat. La farem pensant sobretot en les Facultats anomenades experimentals, car la recerca hi és més lligada a la institució que als centres de lletres, dret i economia, tant per la concepció de les tasques d'investigació, que orienten els Departaments, com pels mitjans materials que les dites tasques requereixen, ben entès que allò que diem de la primera mena de facultats és directament aplicable a les de la segona. L'anunciada reflexió anirà a càrrec del Dr. Ramon Margalef, cap del Departament d'Ecologia de la Facultat de Ciències Biològiques.

ENTORN DEL CENTENARI
DE
MANUEL CORACHAN

PER

JACINT CORBELLA I CORBELLA
DEGÀ DE LA FACULTAT DE MEDICINA

Aquest any s'escau el centenari del naixement de Manuel Corachan (1881-1942), que fou un dels grans cirurgians catalans del seu temps, però a més, podem trobar en ell, i això ens el fa representatiu, una bona part dels trets significatius i de les contradiccions de la nostra terra. Per això al voltant d'aquest centenari podem fer unes reflexions sobre la cirurgia en el marc de la ciència catalana, l'obertura universitària, i també sobre el grau de compromís amb la seva llengua i amb el seu país que es pot tenir en el món científic. Per altra banda, aquest no és pas el primer centenari que recordem valorant també aquests caràcters, així ho hem fet en el de Pere Mata (1811-1877) el 1977 ⁽¹⁾ i en el d'August Pi-Sunyer (1879-1965) el 1979 ⁽²⁾. Dividirem aquest comentari en les parts següent:

- Estudi de la vida i obra de Manuel Corachan, amb una introducció biogràfica i un estudi de l'obra.
- Comentaris sobre el paper renovador de la cirurgia catalana dintre de l'ensenyament de la medicina i l'esperit d'obertura universitària.

(1) Pere Mata (Reus, 1811, Madrid, 1877) un dels caps teòrics del positivisme mèdic a la península. En forma d'aportació al Vè Congrés Espanyol d'Història de la Medicina (Madrid, setembre 1977), havent-se publicat quatre treballs que estudiaven els distints aspectes de la seva obra. v. Actes V Congr. Esp. Hist. Med. t. III, pàgs. 53-63; 111-119; 137-149 i 415-419.

(2) August Pi-Sunyer (1879-1965) motor principal de l'escola de Fisiologia de Barcelona v. «Centenari del naixement d'August Pi i Sunyer». Barcelona 1979, on es recullen tots els actes organitzats. També fou recordat en el VIè Congrés Espanyol d'Història de la Medicina (Barcelona, setembre 1979).

- El compromís del científic amb la seva llengua i les institucions del seu país.

I. *Qui fou Manuel Corachan*

1. *Introducció biogràfica:* Manuel Corachan i Garcia va néixer a Xiva (Foia de Bunyol), al País Valencià, en una zona de parla no catalana, el 2 de novembre de 1881, ara fa cent anys⁽³⁾. El seu pare era barber, però també era procurador dels tribunals. Xiva era aleshores un poble d'uns quatre mil habitants. Quan encara no tenia cinc anys, va morir la seva mare. El fet determinà que el noi anés a viure a Sants, poble del pla de Barcelona encara no agregat, amb l'àvia i uns oncles, tots de la línia materna. Quan té onze anys comença el batxillerat, però també comença a fer d'aprenent de barber a Hostafrancs, en una barberia que hi havia al carrer de la Creu Coberta, just al començament del carrer del Consell de Cent. Als setze anys va morir el seu pare.

El 1899 començà la carrera de medicina a la facultat que es trobava al carrer del Carme. Es posà a treballar, també de barber, al carrer de Robador, ben a prop de la facultat. Durant els estudis guanyà la plaça d'alumne intern de l'hospital de la Santa Creu i fou adscrit al servei del Doctor Alvar Esquerdo, que era valencià i cirurgià, com ell ho seria. Aleshores, tot i estar junts, la facultat i l'hospital anaven sovint per vies diferents. Allà va conèixer el doctor Ribas i Ribas.

(3) Estudis sobre Manuel Corachan es poden veure a: Pi Figueras; Jaume: «El doctor Manuel Corachan García (notas biográficas)» discurso leído en la sesión necrológica celebrada el 7-XII-1943 en la Academia de Ciencias Médicas de Barcelona; Borrás, P. A.: «El doctor Corachán, de Chiva, gran cirujano español» Medicina española, t. 51, 1964, págs. 340-353; Vanrell Díaz, José A.: «Estudio biográfico del Dr. Manuel Corachán García» Act. II Congr. Esp. Hist. Med. (Salamanca, 1965) t II, 431-436. D'ells, i sobre tot del primer, hem recollit bona part de les dades biogràfiques que esmentem.

Amb aquest càrrec d'intern pogué deixar de fer de barber, feina que només va conservar els dissabtes a la tarda, fins que va acabar la carrera l'any 1905. D'aquests anys joves ens queda el record de la seva afecció al teatre, com a actor i fins i tot com a autor d'un sàinet que fou estrenat en un petit teatre de la Baixa de Sant Pere ⁽⁴⁾.

Des d'aleshores Corachan fou ajudant d'Enric Ribas i Ribas, tant quan aquest guanyà el càrrec de cap de servei de la Santa Creu el 1906, com a la seva clínica particular. Tot just acabada la carrera, s'establí a Sants, el seu barri, fent medicina general i parts. Aviat tingué clients i fou Ribas qui l'empenyé més a fer-se no més cirurgia. S'obrí camí, no sense algunes dificultats. Guanyà unes oposicions a metge de l'ajuntament de Barcelona, fou metge de companyies d'accidents de treball i fins i tot féu gestions per a emigrar, amb Joan Puig i Sureda, cap a Amèrica del Sud. Però les coses s'estabilitzaren. El 1909 es casà, encara que bastant aviat una tifoidea perforada el deixà vidu, i es va tornar a casar el 1916.

La seva feina com a cirurgia augmentava i el seu prestigi també perquè tenia fama d'operar molt bé. Obrí una clínica particular al carrer de Rosselló, cantonada al d'Aribau que li durà pocs anys perquè el 1921 en féu una de nova a Sarrià, poc abans de l'annexió d'aquesta vila a la gran ciutat. També el mateix 1921 guanyà, per oposició, el càrrec de cap de servei de cirurgia de l'hospital de la Santa Creu. Aquest era el seu hospital.

(4) El títol del sàinet era: «El capote del capitán» v. Pi Figueras, p. 7.

Aleshores, just només amb quaranta anys, ja comença a ésser una personalitat local. Són els anys, fins el 1936, que Pi Figueras —que féu la seva necrològica a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques— en diu de plenitud. Té una gran activitat assistencial i científica: va als congressos espanyols de medicina, de Patologia digestiva (el primer a València el 1930), als de la Societat Internacional de Cirurgia, que són triennals, des del de Londres de 1923, i sobretot als Congressos Anuals de l'Associació francesa de Cirurgia. Corachan té una gran relació amb França, on va cada any, on alguna vegada és invitat a operar —fet infreqüent— i on s'assabenta dels nous coneixements i tendències. També viatja extensament per tot Europa. Coneix gairebé tots els bons serveis quirúrgics del continent, per mitjà d'aquests viatges que fa o bé a l'estiu o a les vacances que també es pren cada any el mes de gener. Corachan fou un gran treballador, però també viatjà molt, i això en un temps, fa cinquanta o seixanta anys, en què no era fàcil fer-ho com ara. També llegí molt, sobretot revistes, i així estava sempre al dia del que es publicava i s'introduïa en el seu camp.

Participà en els Congressos de Metges de Llengua Catalana, sovint amb treballs importants, des del primer de 1913. La seva presència hi fou constant i fou elegit President del Xè Congrés que s'havia de fer a València el 1938 i que la guerra va fer ajornar fins el 1976 a Perpinyà. A l'Acadèmia de Ciències Mèdiques en fou secretari general (1921-23), vice-president 1r (1925-27) i President (1932-34). El 1925 ingressà a l'Acadèmia de medicina de Barcelona, amb un discurs que fou contestat per Salvador Cardenal⁽⁵⁾.

(5) El tema del discurs fou «El cirujano. Su aspecto científico y profesional a través de los tiempos».

El 1933 fou nomenat professor lliure de cirurgia de la universitat Autònoma de Barcelona quan aquesta obrí les portes del professorat a les persones destacades que per la seva vàlua podien oferir una millora per a l'ensenyament. I a finals de maig del 1936 fou nomenat Conseller de Sanitat del govern de la Generalitat de Catalunya, presidit per Lluís Companys⁽⁶⁾. Ho fou fins al 31 de juliol del 1936.

Aleshores la guerra el ferí durament. El setembre del 36 pren el camí de l'exili a França, on només pot fer cirurgia experimental en animals, protegit per Lériché, però no exercir⁽⁷⁾. Es rebutjada la seva petició d'incorporació a la banda del govern de Burgos⁽⁸⁾. El seu fill, que hi passà, és mort a la guerra el juny del 37, el mateix mes en què Manuel Corachan, emigrat d'Europa, arriba a Veneçuela, on treballarà durant quatre anys.

L'etapa de Veneçuela encara que fou brillant no fou fàcil. Li fou oferta la direcció d'un Institut de Cirurgia Experimental i una càtedra de Tècnica Anatòmica. Però per a poder operar malalts hagué de reva-lidar el seu títol, examinant-se'n de nou l'abril de 1938. També en aquesta etapa americana viatjà molt: Colòmbia, Estats Units, Cuba, Mèxic i altres països. Al cap de quatre anys de la seva arribada, el juny del 1941,

(6) El nomenament tingué bona acollida entre els metges, en general. Salariach diu, en relació amb aquest fet: «El sentido de responsabilidad que como representante de la clase médica desde la Presidencia del Sindicato pesaba sobre él le obligaba a aceptar la ardua tarea de dirigir y en gran parte iniciar la obra sanitaria de la Cataluña Autónoma, ya que recién verificado el traspaso de los servicios sanitarios y su valoración es posible entrar ya en un período de intensa labor constructiva y realizadora». Comentari fet com a editorial a la revista «Ars Médica» XII, n.º 128, maig 1936, pàgs. III-IV.

(7) Aquests aspectes de la vida de Corachan han estat ben detallats pel seu principal deixeble, doctor Trueta, a les seves memòries «Fragments d'una vida» Barcelona (edicions 62) 1978, en el capítol «La conselleria de Sanitat i l'exili del doctor Corachan i els seus fills» (v. pp. 139-146).

(8) Borrás, loc. cit. pp. 349-350.

tornà a Espanya, quan la guerra mundial amenaçava tota Europa. A Veneçuela deixà alguns deixebles i l'inici d'una escola.

Arribà de nou fort i amb empenta. Es féu càrrec, tot seguit, de la seva Clínica i del servei de Sant Pau. Semblava que tot havia de tirar endavant. Però mig any després de la seva tornada, poc després de fer els seixanta anys, l'epidèmia de tifus exantemàtic, el que se'n deia «piojo verde», se l'endugué el dia 1 de febrer de 1942 quan tornava a estar en plena activitat quirúrgica.

2. *L'obra quirúrgica.* De tota l'activitat de Manuel Corachan, la més important fou la quirúrgica i aquesta en dues vessants: la feina d'operar, a l'hospital de Santa Creu i de Sant Pau o a la seva clínica, tot creant escola i formant deixebles; i la tasca científica sobretot de publicació de llibres, monografies, articles de revista, comunicacions a congressos i participació en les tasques impulsores de diverses revistes i associacions tècniques.

— *La tasca assistencial.* Aquesta tasca la féu, inicialment i per un temps relativament curt, com a metge general i de parts amb la clientela del seu barri de Sants i ja molt aviat com a cirurgià que visitava i operava a l'hospital de Santa Creu i a la seva clínica privada. A l'hospital, primer al carrer del Carme, com a ajudant de Ribas i Ribas, i com a cap de servei des del 1921. Aleshores hagué de lluitar a vegades durament amb l'administració de l'hospital. D'aquesta activitat assistencial cal remarcar-ne els següents trets:

— *La capacitat d'organització i exigència.* La lluita per a millorar el servei. Corachan fou un home molt

treballador i molt exigent amb si mateix i amb els altres. Pi Figueras, que fou deixeble seu, ens diu com cada dia a les vuit del matí el seu cotxe arribava al pati de l'hospital: «la seva puntualitat era absoluta i exigia dels altres la mateixa condició»⁽⁹⁾. Començà el 1921 amb un servei petit, amb cinc metges només, comptant-hi ell mateix⁽¹⁰⁾, i al cap de quinze anys, el 1936, eren gairebé una trentena. No sempre és fàcil d'aglutinar un bon nombre de col·laboradors. A l'hospital tres dies els dedicava a operar i els altres tres de la setmana a passar visita.

— Una altra de les característiques més importants de l'activitat de Corachan fou la seva *habilitat com a cirurgià*, les «manetes» en l'argot quirúrgic. Operava molt bé, amb pulcritud, tranquil·litat, gairebé amb elegància. Pi Figueras diu d'ell que era un artista que «tenia, tal vegada com pocs, el Sentit estètic de l'art quirúrgic»⁽¹¹⁾.

— Una tercera característica seva fou la gràcia que tingué en arreplegar col·laboradors i *fer escola*. Tenia capacitat per a ésser un mestre. Això es va veure sobretot quan la Universitat Autònoma obrí les seves portes a l'ensenyament dels mestres d'altres hospitals. Aleshores Corachan fou un vertader professor de Patologia quirúrgica. Fruit de la seva escola, i deixebles seus foren Josep Trueta, Pi Figueras, i Antoni Llauredó, entre d'altres.

— Finalment cal fer esment de la seva *capacitat de lluita per a millorar el servei i l'assistència*. Sovint els

(9) Pi Figueras, loc. cit. p. 10.

(10) Entre ells cal esmentar, com a primer col·laborador aleshores, el doctor Vicenç Company i Arnau (1880-1975), valencià i de la mateixa edat, que es dedicà principalment cap a la urologia.

(11) Pi Figueras, loc. cit. p. 10.

caps dels serveis hospitalaris han d'esmerçar la seva activitat no solament en tasques docents, de recerca, de guarir malalts o escriure treballs, sinó en lluites burocràtiques contra una administració que no entén les coses. Els buròcrates, siguin del país que vulguin, són sovint mentalitats tancades i gasives i als hospitals els fa por la tendència dels metges, i més dels caps, a fer créixer els serveis. Volen bons serveis, —quan ho volen— però no volen pagar-ne el preu. Aquest és un fet de sempre. Corachan lluità durament contra aquesta visió. Abans els serveis de cirurgia no tenien dispensari. Quan el malalt operat era donat d'alta ja no se'l veia més ni se'l seguia. Això, que ara sembla incomprendible, motivà una lluita ferotge dins de l'hospital de Santa Creu, que Corachan, ben ajudat, guanyà. Una altra, de resultats més incerts al principi, però de la qual també en sortí guanyador a la llarga, fou la de formació del personal subaltern. I també la lluita per a fer les necròpsies dels malalts que es morien: o sigui introduir, amb dotzenes d'anys de retard, el mètode anatomoclínic. I encara la lluita per a tenir un petit espai en el qual fer la cirurgia experimental.

3. *L'obra escrita.* Manuel Corachan fou autor de nombrosos treballs. La seva obra és extensa i hi sobresurten els seus llibres. Després tenim els treballs, en forma d'article, que es troben en revistes i actes de Congressos. Primer farem el comentari de tres llibres: la Cirurgia gàstrica; el Tractament quirúrgic d'urgència i el Diccionari.

a) *La Cirurgia gàstrica.* Una de les obres bàsiques de Manuel Corachan és la seva «Cirugía gástrica», vertader tractat, en dos volums sobre el tema⁽¹²⁾. Es

(12) Corachan Garcia, M.: «Cirugía gástrica». Barcelona (Salvat) 2 vols. t. I, 1934, XIII + 775 pàgs.; 374 il·lustracions; t. II, 1943, 666 pàgs. i també 374 il·lustracions.

tracta d'una obra d'una gran qualitat, de primera línia en el seu temps. El primer volum sortí el 1934 i el segon estava llest per a sortir el 36, però la guerra el va desfer quan estaven ja gairebé tirades les galerades. L'autor hagué de refer-lo quan tornà de l'exili i no sortí a la llum fins després de la seva mort, l'any 1943. Fou editat per Salvat amb riquesa, gairebé diríem luxe de mitjans, tant el volum d'abans de la guerra, com el segon. Són un total de més de 1.400 pàgines i més de set-centes il·lustracions. Es un llibre molt bo en el seu temps, el més bo fet a Espanya fins aleshores sobre el tema i que encara avui té un considerable valor en molts dels seus apartats. L'aportació bibliogràfica és abundosa i al dia i sobretot cal fer esment de l'aportació personal de l'autor. També cal dir que la cirurgia de l'estómac era el punt més fort de la gran habilitat quirúrgica de Corachan i així era reconegut. El treball, però, no fou obra exclusiva d'ell, sinó del seu equip⁽¹³⁾.

b) *La Cirurgia d'Urgència*. Aquesta fou una altra obra important de Corachan. El seu títol exacte és: «Clínica y terapéutica quirúrgicas de urgencia» i es publicà l'any 1937 a càrrec de l'editorial Labor. També és un llibre molt ben imprès, malgrat ésser publicat en temps de guerra, de més de set-centes pàgines i dues-centes cinquanta il·lustracions. Aquesta vegada no el signà ell sol, sinó amb un col·laborador, Francesc Domènech i Alsina, cirurgià de gran vàlua i de cap molt clar, professor adjunt a la facultat del carrer de Casanova, auxiliar d'Antoni Trias Pujol, col·laborador de l'Institut de Fisiologia que dirigia August Pi-Sunyer, i molt adreçat a la recerca en el camp de la fisiopatologia i la cirurgia experimental. Fou un text d'utilitat

(13) El secretari de relació, fins a la guerra, fou el doctor Miquel Torelló.

immediata a la guerra, que tingué una gran difusió, a una i altra banda, estava enfocat de manera molt pràctica, sobretot en els temes poc tractats fins aleshores i deixant en canvi el que ja estava fàcilment a l'abast dels estudiosos. El llibre fou editat una altra vegada, ampliat, i actualitzat, el 1947, signat ja només per Domènech Alsina.

c) *El Diccionari de Medicina*. Aquest fou el tercer gran llibre de Manuel Corachan. Ell en fou l'impulsor i el director, tasca que li havia estat encarregada per l'Associació de Metges de Llengua Catalana l'any 1930. Hi ha una llarga llista de 85 col·laboradors i el text té més de vuit-centes pàgines. Creiem que és un dels llibres més importants de la nostra cultura mèdica perquè —en un moment en què era molt necessari— ajudava a la normalització definitiva de la nostra llengua científica. Els pròlegs de Pompeu Fabra i d'August Pi-Sunyer en recalquen la vàlua tant mèdica com lingüística.

Però encara hi ha la recerca dels mots a les arrels dels llibres antics i de la parla del poble. Encara avui ens és l'eina més útil per a cercar la nostra terminologia mèdica quan els mots s'allunyen del tecnicisme. Hom va fer un buidat de molts escrits i així els mots més vulgars, sovint gairebé perduts, se'ns tornaren a explicar en termes que els feien més entenedors al metge. És un fet paradoxal, però interessant de fer avinent, que ara en el nostre temps el llenguatge científic i tècnic ens ha fet arraconar els mots més clàssics, a vegades més imprecisos i d'altres no, i que aquests els tornen a aprendre a partir de les definicions tècniques.

Hi ha també una riquesa de sinonímies que ens informa de les variants o preferències comarcals per a designar conceptes mèdics, siguin anatòmics, patològics o terapèutics principalment.

d) *Els articles científics.* Corachan publicà molt i fou l'autor de força treballs mèdics. Molts d'ells els presentà a l'Acadèmia de Ciències Mèdiques, de la qual fou membre molt actiu. El primer treball l'hi presentà l'any 1908 i versava sobre una tècnica d'empelts de la pell⁽¹⁴⁾. També publicà a gairebé totes les revistes mèdiques importants de Barcelona, així la «Revista de Medicina y Cirugía», «Ars médica», «Revista Médica de Barcelona», «La Medicina Catalana» i d'altres. La llista dels treballs de l'autor surt a la part final dels «Anales de Cirugía de la Clínica Corachán», que era una publicació, en principi biennal, que recollia part de l'activitat dels membres del seu equip. Allí, i en els Annals de l'Hospital de la Santa Creu, també hi trobem una part de la seva producció. I, com a representatiu de l'escola, voldríem esmentar un article publicat l'any 1927 als Annals de l'Hospital, del qual ens importa no tant el títol «Autohemoterapia en las complicaciones pulmonares operatorias» com els autors, que són Corachan, Pi Figueras i Trueta⁽¹⁵⁾.

Una altra part dels seus treballs es troba a les actes dels Congressos de metges de llengua catalana, en els quals va participar sense interrupció des del primer del 1913 amb un treball sobre les osteomielitis cròniques⁽¹⁶⁾ al segon participà amb un estudi sobre trac-

(14) «Un cas d'operació de Thiersch.» Un altre treball sobre aquest mateix tema el féu l'any 1914.

(15) v. Anales del Hospital de la Santa Cruz y San Pablo, I, 1927 (n.º 4), pàgs. 207-210. Es un treball de tipus clínic, amb presentació de cinc casos.

(16) El títol del treball és: «Mioplasias en lo tratamiento de las cavidades óseas consecutivas a osteo-mielitis crónicas».

tament de les fractures⁽¹⁷⁾; al tercer, ja amb dos treballs, i així fins al desè, del qual havia d'ésser president però que no pogué fer-se.

Entre els treballs publicats a la revista de la seva clínica, a més de diferents articles signats per cada autor, hi ha una secció de «Comentaris Clínics», que signa ell sol, rica en informació, que demostra que l'autor solia estar molt al dia pel que fa a la seva activitat.

e) Ens queda finalment per esmentar la monografia que publicà, dintre de la col·lecció que dirigia Jaume Aiguader, l'any 1926, sobre la *Cirurgia en els processos abdominals aguts*⁽¹⁸⁾.

Aquest repàs breu de la vida de Manuel Corachan ens porta fàcilment a fer algunes deduccions generals sobre els fets que ens oferí la seva vida. Bàsicament són la valoració del paper que ha tingut la cirurgia en alguns moments del desvetllament de la ciència a Catalunya; l'interès i necessitat que han tingut els científics catalans de recuperar la seva llengua com a eina de treball, tasca que fou escapçada l'any 39 i en la qual encara no hem recuperat el nivell anterior; i la valoració del compromís del científic amb les institucions del seu país.

II. *El paper de la cirurgia catalana*

Com hem vist, l'obra personal de Manuel Corachan fou important, va influir en l'assistència sanitària del nostre país, però transcendí també aquest caire assis-

(17) «Contribució al tractament incruent de les fractures dels ossos llargs.»

(18) De fet avança aquí alguns dels aspectes que després trobarem en el seu llibre sobre Cirurgia gàstrica, tot i que el tema de la monografia era més extens.

tencial. Aquí el cirurgià, tot i fent de cirurgià, fa molt més, incidint en diferents aspectes de la vida del país. Això ho han fet els cirurgians més d'una vegada i, portats per aquest centenari, cal que ho recordem, entre d'altres coses perquè ens porta directament a pensar en l'ensenyament universitari i en les ocasions en què aquest ha estat en crisi greu.

El primer gran esclat de la cirurgia catalana moderna comença en el segle XVIII i té una repercussió molt gran, no solament en el camp de la cirurgia, sinó en l'ensenyament de la medicina arreu de l'estat. Cap a meitat d'aquest segle XVIII, veient que l'ensenyament de la medicina a les universitats espanyoles era massa dolent, l'exèrcit —i, en principi, fou la marina— decidí que s'havia de formar els seus propis cirurgians, perquè els metges que els arribaven de les universitats no solucionaven els problemes. Cal recordar que aleshores metge i cirurgia eren dos oficis i titulacions diferents i que el cirurgià tenia menys nivell i consideració social. El metge sabia més llatí i el cirurgià s'acostava més al barber. Així es creà el primer Col·legi per a la marina a Cadis l'any 1748 ⁽¹⁹⁾.

El seu motor fou un cirurgià originari del camp de Tarragona, Pere Virgili. Virgili fou un gran organitzador i un gran protector dels amics i de la família. Aquesta és una de les raons per les quals el Col·legi de Cadis s'omplí de catalans. I quan l'exèrcit volgué fer el mateix que la marina i crear un segon col·legi, aquest a Barcelona, Virgili se n'encarregà i ja tenia els pro-

(19) v. Ferrer, Diego: «Un siglo de Cirugía en España». Barcelona (Ed. Pentágono) 1962. Es en realitat una història del Col·legi de Cadis. v. t. Ferrer, Diego: «Biografía de Pedro Virgili. Fundador. Restaurador de la Cirugía en España», Barcelona (Tip. Emporium) 1963.

pis catalans ben formats per a ésser professors⁽²⁰⁾. Entre ells, el més conegut fou Antoni Gimbernat, el qual, una vintena d'anys més tard, féu el mateix en fundar un tercer col·legi de cirurgia, el de Madrid, amb el nom de san Carlos. I també allí els catalans el coparen⁽²¹⁾. Durant mig segle gairebé tota la cirurgia espanyola fou catalana i l'empenta d'aquests cirurgians portà a una pregona renovació dels nostres hàbits d'ensenyament.

Però aquell bé no va durar: la fi del segle XVIII i les guerres del francesos ho anorrearen. Al cap de bastants anys els propis col·legis de cirurgia que havien estat el ferment del canvi van desembocar en noves facultats de medicina: la de Barcelona fou aleshores provinciana i de poc nivell.

El segon esclat no tingué tanta repercussió perquè ja tot l'ambient cultural i mèdic del nostre país s'anava desvetllant altra vegada. Cap a l'últim quart del segle passat hi ha un conjunt de persones, amb empena i situats en llocs directius, que impulsen la modernització de la nostra medicina. Fou la que hom ha anomenat generació mèdica catalana del 88⁽²²⁾, coincidint com a aglutinador el Congrés mèdic durant l'Exposició de 1888. Com a conseqüència d'aquesta revifalla, un grapat de metges joves inicien les noves i alcen les velles especialitats. Una d'elles, la cirurgia, amb un canvi radical, la introducció —no en la teoria que ja

(20) Usandizaga, Manuel: «Historia del real Colegio de Cirugía de Barcelona (1760-1843)», Barcelona (Inst. Municipal Historia) 1964. v. t. Cardoner, A: «Creació i Història del Real Colegio de Cirugía de Barcelona», publicat al volum «Gimbernat». Barcelona-Masnou (Lab. Norte España) 1936.

(21) v. Aparicio Simón, José: «Historia del Real Colegio de San Carlos de Madrid», Madrid (Ed. Aguilar) 1956.

(22) Corbella, J.: «La generació mèdica del 88 a Catalunya» Act. I Congr. Intern. Historia de la Medicina Catalana. Barcelona, 1970, t. IV. pp. 331-332. v. t. el mateix text en castellà a Profesión mèdica n.º 953, 12-6-1970, p. 25.

de les tècniques d'asèpsia, la prevenció de la infecció. De l'obra dels vells mestres, en surt l'impuls d'un jove, Salvador Cardenal. Ell fou, des de l'hospital del Sagrat Cor el motor de la introducció de l'antisèpsia que féu possible el millorament extraordinari, amb l'anestèsia que era anterior, de la tècnica quirúrgica ⁽²³⁾. Cardenal era valencià, com ho fou Alvar Esquerdo, el primer mestre de Corachan ⁽²⁴⁾; com ho fou el propi Corachan. La contribució del País Valencià a l'escola de cirurgia catalana moderna ha estat, doncs, molt fèrtil ⁽²⁵⁾.

Cardenal no fou catedràtic, ni ensenyà a la facultat. Treballà a l'hospital del Sagrat Cor, i també molt a la seva clínica. Els malalts, si podien, no volien anar als hospitals i el cirurgià havia de tenir gairebé obligatòriament una clínica. Cardenal actuà doncs, fins a cert punt, al marge de la universitat, però fou un gran mestre. De la seva escola sí que en sortiren professors, com ho fou Francesc Rusca, catedràtic de cirurgia de Barcelona que morí molt jove, i el seu fill, Lleó Cardenal i Pujals, que fou catedràtic de Madrid i rector de la universitat durant la República. S'ha de dir que tant Rusca com Lleó Cardenal feren estudis, ja en el període de llicenciatura, a l'estranger, i que aquest contacte exterior fou el que els permeté estar al dia dintre de la seva especialitat. Finalment, ja a

(23) Riera, Juan: «Salvador Cardenal y la introducción en España del método de Lister» *Medicina española*, t. 62, 1969, 307-313. Hi ha una bona bibliografia, situació a l'època i estudi de la seva influència.

(24) González Casanova, J. C.; Corbella, J.: «Análisis de la obra quirúrgica de Alvaro Esquerdo (1853-1921)». *Primer Congreso Historia País Valenciano*. Valencia, 1974, t. IV, pp. 471-476.

(25) Corbella, J.; González Casanova, J. C.: «La contribució valenciana a l'escola de cirurgia catalana moderna». *Primer Congreso Hist. País Valenciano*. Valencia, 1974, t. IV, pp. 211-217.

era coneguda— sinó en la pràctica diària del quiròfan les seves velleses, Salvador Cardenal fou nomenat catedràtic honorari ⁽²⁶⁾.

¿Quin significat té aquesta renovació portada de la mà de la cirurgia? És important. La primera ens significa la necessitat d'obrir la universitat. Quan aquesta estava anquilosada ⁽²⁷⁾, quan els metges llatinitzants de Cervera o d'altres universitats espanyoles, llevat de mínimes excepcions, eren teòrics sense cap sentit clínic, quan no sabien ni fer petites cures —perquè no els pertocava d'embrutar-se les mans amb la sang dels ferits: per això hi havia els barbers i els cirurgians— veiem com des de l'estament dèbil surt la força de la renovació; com ho havia fet Ambroise Paré a França durant el segle XVI. Els canvis assistencials vénen més de la banda que està en contacte amb el malalt que no pas dels teòrics. Quan la teoria s'allunya massa de la realitat, quan la medicina s'ensenya lluny dels malalts, s'anquilosa, degenera i es fa àdhuc perjudicial.

La segona empenta significa més que res l'empenta dels joves. Aquí i en altres especialitats. Significa la informació al dia a través de llegir revistes, de les sortides a l'estranger, del contacte amb els mestres més capacitats de cada moment, i també del costum de treballar intensament cada dia, en l'assistència, en l'ensenyament i en les publicacions. Aquesta es la lliçó de la generació de Corachan.

(26) Sobre la cirurgia catalana moderna es pot veure la taula rodona sobre «Valoració de les aportacions de la cirurgia catalana» a Act. I Congr. Hist. Med. Catalana, t. II, pp. 191-320, i principalment el treball de J. Pi-Figueras «La cirurgia moderna a Catalunya: de Cardenal al 1936» loc. cit. pp. 193-212.

(27) v. Peset, Mariano; Peset, José Luis: «La Universidad Española (siglos XVIII y XIX)». Madrid (Taurus) 1974, on hi ha una descripció molt completa de la situació de la universitat en aquesta etapa.

III. *L'obertura de l'ensenyament*

I al costat d'això l'obertura de l'ensenyament. Fou un problema d'altres temps i continua essent un problema ara. Per a fer un bon ensenyament de la medicina, s'han d'incorporar a la universitat tots els serveis que tinguin una capacitat docent suficient i acceptin de fer aquesta tasca, amb la dedicació i grau de compromís que això comporta. Les resistències per a obrir l'ensenyament a altres institucions, incorporant-les així a la universitat, no són pas petites i sovint vénen de la pròpia universitat, per diverses raons. També poden venir de les pròpies institucions que no volen lligar-se amb l'acceptació dels mínims que la universitat ha de posar per garantir la seva funció. Cal, doncs, un esperit obert, però també una exigència de nivell.

Aquesta prova d'obertura, però també fixant-se molt bé en els serveis que incorporava, fou donada, i ben resolta, per la nostra universitat autònoma, ara fa gairebé cinquanta anys. Creiem que la obertura més important que, de manera pràctica, féu aquella universitat, es produí en el camp de la medicina. I ho va fer incorporant els serveis —pel sistema de nomenar professor lliure els caps de servei que tenien un nivell més alt— sobretot del que aleshores era l'únic altre gran hospital de Barcelona, el de la Santa Creu i Sant Pau.

Aquella situació durà poc anys, i no fou fins el 1968, amb la creació d'una segona universitat a Barcelona que s'obrí una altra vegada aquesta via. Creiem que és una via necessària, útil, que la nostra universitat avui fa amb més dificultats de les que voldríem, que encara no tenim consolidada i que encara ens

donarà molta feina, perquè els entrebancs poden venir de moltes bandes. I creiem que sempre que un servei tingui un nivell suficient, i accepti el compromís docent, la universitat té l'obligació de fer tot el que calgui per a incorporar-lo.

IV. *El compromís amb la llengua i el país*

Un últim punt, que volem comentar, és el de la integració del científic, en aquest cas el metge, en la societat en què viu i el grau de compromís que pot adquirir amb les condicions i circumstàncies particulars del seu país. És ben conegut que molts científics i tècnics es consideren bastant al marge d'aquesta qüestió, i no passen més enllà de servir el seu país fent la seva feina tan bé com poden i a vegades a molt alt nivell. Aquesta és una manera d'enfocar la qüestió. Els científics de molts països no tenen el problema de la identitat de la seva llengua. En el nostre, sí que hi és, i ben viu, i no tothom l'enfoca de la mateixa manera. El centenari de Corachan ens permet d'insistir en el tema perquè, com ja hem dit, Corachan féu una tasca ben activa i significativa en aquest camp. I molt més valuosa encara perquè ell era originari de la zona de parla no catalana del país valencià⁽²⁸⁾.

Amb una certa freqüència els metges han estat bons defensors de la llengua. Després de la imposició del castellà ja trobem un intent molt fort de defensa en l'«Apologia de l'idioma català» del metge Ignasi Ferreras, probablement un dels motors del grup de la Comunicació Literària, que fou escrita en el tercer

(28) v. el pròleg de Pompeu Fabra al Diccionari, p. X.

quart del segle XVIII⁽²⁹⁾. Però la defensa de la llengua, la trobem sobretot quan s'intenten publicar treballs mèdics en català. I és cap al tombant del 1900 quan hi ha un esclat important. De primer són intents relativament esparsos. El doctor Queraltó fou l'impulsor de la primera revista mèdica en català «La Gynecologia catalana», l'any 1898. La revista durà pocs mesos⁽³⁰⁾. Però immediatament en altres revistes s'escriuí en català, encara que compartint-lo amb altres llengües, i amb un intent d'obertura no només amb el castellà. Així, per exemple, la revista «Catalunya mèdica» del 1899, diu, en castellà «acceptarem els escrits originals escrits en qualsevol llengua neollatina», frase en la qual, com ens diu Calbet i Camarasa, que ha estudiat molt acuradament la nostra premsa mèdica, s'amaga el dret que reconeixen a la llengua catalana de ser utilitzada en el món científic⁽³¹⁾. Els doctors Esquerri, Llagostera i Tarruella hi escriviren articles en català. I remarquem també —encara que ara sigui un tret marginal— que ja en el primer número de la revista es preocupen dels temes de l'ensenyament de la medicina i de l'autonomia de la universitat de Barcelona.

També és parcialment bilingüe la «Revista Científica y Profesional», que sortí a Barcelona, i després a Canet de Mar, del 1898 al 1906. S'interessava per totes les professions amb activitats sanitàries. S'hi troben articles en català de diversos autors: Xalabarder, Carrera i Miró, Narcís Fuster, i altres⁽³²⁾.

(29) Comas, Antoni: «Història de la Literatura Catalana» (M. Riquer-A. Comas) vol. IV. Barcelona (Ariel) 1981, 2.ª ed. pp. 185-186 i 705-710.

(30) Era en realitat l'òrgan de la clínica particular del Dr. Queraltó, i el primer número va sortir el 15 agost de 1898.

(31) Calbet Camarasa, Josep M.^a «Prensa Médica en Cataluña» Barcelona (tesi) 1967, 2 vols. v. t. I, pp. 617-619.

(32) Calbet Camarasa, loc. cit. 614-616.

Pels mateixos anys, publicat el 1900, tenim el recull de dites de tipus mèdic que recollí el metge manresà Oleguer Miró i Borràs en la seva «Aforística mèdica popular catalana». Fou publicat a la Biblioteca popular del Centre Excursionista de Catalunya, i s'hi recullen més de mil dites, moltes d'elles amb les seves equivalències amb altres llengües, trobades per l'autor o els seus amics⁽³³⁾. És un recull interessant, que contribuï a fixar i recollir alguns aspectes del nostre parlar. Miró féu la recollida més important des del punt de vista mèdic, però cal esmentar, si més no, dos antecedents d'interès en aquest camp. El «Quatre-cents aforismes catalans» de Joan Carles Amat, metge de Monistrol de Montserrat en el segle XVIII, dels quals dues dotzenes vénen a ser de caire mèdic, i també la «Aforística Catalana» recollida, pocs anys abans del llibre d'Oleguer Miró, pel metge Francesc Llagostera, on hi ha una secció d'aforismes d'Higiene i Medicina.

I pels mateixos anys tenim també l'empenta, gairebé èpica, de Josep Falp i Plana, autor d'una Topografia Mèdica de Solsona, gran impulsor del vegetarisme a Catalunya, autor d'un llarg poema «Lo geni català», publicat el 1906, qué es un veritable cant al progrés, a la nació catalana i a la geografia del Bages i el Solsonès⁽³⁴⁾.

En pocs anys passem a una certa continuïtat. Ja trobem sovint escrits mèdics en català, encara que amb moltes discordàncies ortogràfiques. El 1906 es

(33) v. Revista Il·lustrada Jorba. Manresa, XVIII, n.º 199, abril 1926 on hi ha notícia del doctor Miró i Borràs. v. t. l'edició que féu el Dr. Selga i Ubach de l'obra de Miró «El receptari de Manresa i la mort de l'infant en Jaume, compte d'Urgell (segle XIV)» Manresa 1964 i 1966, amb notícia de l'autor.

(34) Falp i Plana, Josèph: «Lo gèni català». Poema en onze cants». Barcelona (Tip. M. Tasis) 1906. v. Xuriguera, J. B.: «Una figura gairebé lleidatana: Josep Falp i Plana» Bol. Centro Comarcal Leridano. XVIII, 1975, n.º 203, pp. 5-6 i l'anàlisi que del poema fa el mateix Xuriguera en el seu Diccionari de poemes (Barcelona, 1970).

reuneix el primer Congrés mèdic en català, el d'Higiene de Catalunya. El 1907 es comencen a catalanitzar els Annals de l'Acadèmia de Ciències mèdiques, i el 1913 s'organitzen els Congressos de metges de Llengua catalana, que han de tenir una continuïtat. Després, a partir del 1926, la col·lecció de Monografies mèdiques, dirigida per Jaume Aiguadé (el propi Corachan en féu una de les primeres). Però tot i que la llengua ja tenia les normes de Pompeu Fabra, encara hi havia molts dubtes. I és aquest Diccionari el que els ha d'acabar. Diu Corachan en el pròleg: «L'hem titulat Diccionari de medicina. No calien els adjectius català i terminològic perquè... creiem que ja és hora de no haver d'anunciar que són escrits en català els llibres catalans...». I diu Pi-Sunyer també en el pròleg «Era l'hora, ja inajornable, de codificar definitivament el lèxic» ⁽³⁵⁾.

L'altre punt és el compromís polític. Corachan, que no era un home de política activa, s'hi trobà posat, s'hi va deixar dur. Un testimoni d'excepció, el seu deixeble més directe, i gens sospitos de parcialitat, el doctor Trueta, ens en dóna una llarga explicació en el seu llibre de memòries «Fragments d'una vida». Ens diu com «Corachan no havia estat mai polític», i que tenia el consell de la seva pròpia dona i del mateix Trueta en contra. Doncs bé, malgrat això, ho acceptà com a servei al govern de Catalunya ⁽³⁶⁾. Molts metges han seguit, arreu del món, aquesta tendència fins arribar sovint als graus més alts de servei i lluita pel seu país.

(35) Diccionari, p. V.

(36) Trueta, loc. cit. (v. nota 7) p. 139.

Amb això acabem. Al voltant d'un centenari, hem vist qui fou Manuel Corachan. En primer lloc —i ell així ho hauria valorat— un bon cirurgià; cap de servei molt actiu, creador d'escola; autor de publicacions de primer ordre; compromès en la defensa del seu país, tot acceptant el compromís quan li fou demanat, i impulsant la normalització del nostre llenguatge científic. I, de la mà d'aquest centenari, hem vist com són encara necessàries tant la catalanització més activa de la nostra universitat com l'obertura, incorporant-hi tothom qui, volent-s'hi incorporar, pugui fer servei a l'ensenyament en el nostre país.

Dr. Jacint Corbella

MEDITACIÓ SOBRE LA RECERCA

A LA

UNIVERSITAT

PER

RAMON MARGALEF I LOPEZ

CATEDRÀTIC DE LA FACULTAT DE BIOLOGIA

El senyor Rector m'ha fet l'honor de proposar-me que parli en aquest acte i, al mateix temps, m'ha compromès, en suggerir que ho faci en reivindicació de la recerca. Obeeixo, molt poc segur de l'èxit, eficàcia o valor d'entreteniment que pugui tenir el meu sermó, que, en tot cas, no pretén més que donar una opinió i un testimoni personals.

¿Ens pertany la recerca més enllà de la mesura en què la fem? Entenc que tots desitgem una major atenció envers la recerca i el tema de la migradesa dels recursos de què disposem ja és en aquesta casa una obertura de conversa innòcua, com qualque comentari sobre el temps que fa. Per altra part, aquests darrers anys han sovintejat prou les reunions sobre la investigació científica a Catalunya, per a tenir un catàleg dels pretesos responsables i dels greuges soferts. Per una vegada m'apartaré d'aquesta consuetud. Vull pensar que és infantilisme de creure que tota la culpa és d'altri, i que si tinguéssim diners a dojo fariem una recerca una mica més decent. Em demano si els remeis que d'ordinari es proposen no seran com lleugeríssimes i suaus infusions per a allò que podria ser un cas seriós d'impotència. Països d'Iberoamèrica han disposat i disposen de molts diners i els aboquen a la recerca, però amb resultats minsos. Hom hi troba sempre, com a explicació del poc èxit, idees més aviat

curtes i deficiències en l'arranjament humà. ¿No ens passarà quelcom semblant?

La recerca ha de fer avançar el coneixement damunt d'un canemàs molt ampli. És exploració, joc i reflexió alhora, aplicats a cada punt de l'ordit i de la trama. La recerca en què penso ara tant pot dur a millorar la producció de botons, o a substituir-los, o al funcionament d'una depuradora d'aigua, com a sintetitzar un nou compost químic o a descobrir relacions, que encara no s'havien copsat, entre fenòmens naturals o activitats humanes, i que ens menen a una nova descripció més breu i més generalitzable que les que teníem. És una aventura no totalment imprevisible, rarament gratuïta i amb una positiva qualitat d'addició. Per la meva deformació professional treuré les il·lustracions més aviat de la ciència biològica, però espero que les conclusions, si algú en vol treure, i canviant el que calgui, tindran validesa més àmplia.

La recerca a la Universitat es fa d'una manera una mica primària, però es justifica prou bé. Qualsevol transmissió de coneixements comporta una degradació de llur qualitat, amb una fatalitat prevista per les lleis de la termodinàmica i la teoria de la comunicació, i el que manté o, si s'escau, fa augmentar la qualitat de la informació transmesa són l'experiència i la reflexió. Un seguit de generacions de mestres que els uns ensenyin els altres sense suficient contacte amb el món extern, porta a una enorme bombolla sense altre contingut que les frustracions de tots. La recerca és indispensable perquè els coneixements no es degradin en llur comerç i perquè tinguem esma d'infondre certa animació a algunes de les lliçons. Aquesta recerca no es reivindica, es fa en la mesura de les possibilitats. Un mínim de recerca és inevitable i hem tingut

temps suficient per a desenvolupar prou capacitat de resistència. S'ha fet bastant amb pocs recursos, encara que això no hauria de donar peu per a demanar-nos que seguim fent quelcom amb recursos petits i poc previsibles.

La nostra densitat en el món de la recerca és petita. Fins i tot, el nostre *ranking* en ciència ens fa menys favor que en qualsevol altra escala establerta en relació amb el producte nacional per cap, o amb algun altre índex dels que hom suposa que mesuren la qualitat de la vida o el grau de civilització. Els indicadors serien ací el nombre de publicacions, de patents i de diners destinats a la recerca. Però encara hi ha països que ens vénen al darrera. Molts dels que ens dediquem a les ciències de la vida conservem una estima gran per la naturalesa local, però tenim tendència a veure la ciència i la recerca com a obra col·lectiva a nivell supranacional. Si em dol que el país propi no faci massa bon paper, tampoc no me'n vull posar cap pedra al fetge. El que em sembla del tot inoperant és prodigar hagiografies i paleotriomfalismes, o enfilar noms de savis més o menys importants en un text com el de Menéndez i Pelayo, o, a casa nostra, com el de Font i Sagué, esport poc convincent que se segueix practicant amb una certa insistència. Gairebé sempre hem anat endarrerits i no ens ve de nou, però les condicions externes del món son tals que una petita acceleració seria possible; és senzillament qüestió de voluntat i diligència, perquè no hi ha raons per sospitar tares més fondes. Tot plegat, no em sento pessimista, però sí impacient en veure que no aconseguim desempallegar-nos de complexos històrics i culturals que ens mantenen mig adormits, encara que, probablement, no menys feliços. Penso també que és possible que el nostre poble no sols inconscientment, sinó

també conscientment, *no* desitgi d'anar endavant en una activitat de recerca científica.

De totes maneres, aquesta hipòtesi em fa una certa angúnia. Una causa profunda de les crisis i insatisfaccions entorn del conreu de la ciència en una gran part del món, i també a casa nostra, ve d'un fet molt senzill. La ciència localment possible no té gairebé res a veure amb la tecnologia, en sa major part importada, que empra la societat.

El rebuig, si hi és, seria per la ciència, no per la tecnologia, que tots apreciem, qui més qui menys, i aleshores el rebuig del pensament científic i de la recerca, són absolutament hipòcrites. La nostra recerca aplicada a la tecnologia té un abast limitat i és incoherent amb una ciència més generalitzada o, si voleu, més fonamental, que és la que escau a la Universitat. Estem en deute i no s'han de fer tants escarafalls per les *royalties* que paguem; més ens hauria costat de crear la tecnologia necessària, si bé és cert que, si ho haguéssim fet, hauríem fruit del benefici social inherent a tal desenvolupament, i els nostres instituts de recerca i les nostres universitats serien millors del que ara són. A la Universitat ara ens sentim justificats perquè, en mantenir entretinguts nois i noies, fora del carrer i del mercat del treball, sembla que ja complim amb la societat. Però també ens sentim disminuïts i tractem de racionalitzar la necessitat de continuar fent alguna investigació, i no solament per evitar la degradació excessiva en la transmissió dels coneixements, que he esmentat abans. He dit diverses vegades que, tot reconeixent la intranscendència de la ciència que fem en relació amb la tecnologia que usem, hem de pensar que uns granets de recerca bàsica ens han de donar un mínim de *saviesa* per escollir i usar les tec-

nologies importades, i principalment aquelles que forcen més la nostra naturalesa, que és distinta de qualsevol altra. Però els polítics, en general, són poc sensibles a aquesta mena d'embelliments i tots tendeixen a veure la ciència i la recerca exclusivament com a suport de la tècnica, industrial o sanitària, o lligada estrictament al sistema de producció, cosa que, en la pràctica, ve a ser el mateix. Ens trobem, doncs, sensiblement desguarnits d'arguments per a demanar als polítics suport per una recerca veritablement important i creativa perquè ells creuen que això és demanar un xec en blanc.

Una tímida reivindicació preliminar que faria és que l'àmbit de les ciències experimentals es veiés més integrat en qualsevol interpretació de la cultura. L'escisió entre les «dues cultures» és un tema de moda, i al nostre país és potser excessivament greu. Probablement per a l'altra cultura, els que ens dediquem a ciències experimentals tenim certes qualitats indesitjables i, per a mi, l'altra cultura, a casa nostra, em sembla excessivament literària. Però entenc que, quan parlem de recerca, s'ha d'entendre que les humanitats comporten una recerca equivalent, i, quan es parla de cultura, crec que s'ha de donar més pes a les ciències experimentals. L'humanisme mira enrera i tracta d'aprofundir en la intimitat de l'home; la ciència experimental prova i comprova la inflexibilitat del món exterior, que condiciona els nostres passos futurs. Totes dues són necessàries. I tant l'humanista boig com el savi boig, que no sols es donen en la ficció, són prou perillosos quan troben ressò.

Per altra part, la recerca es desenvolupa en el marc d'una cultura que té el seu pes, i on la persistència de

certes idees pot reduir l'agilitat del pensament científic.

Parlaré a continuació d'algunes característiques del nostre món cultural que podria semblar que han contribuït a inhibir l'esperit de recerca; però la meua conclusió no és que idees, diguem, més aviat curtes, hagin mantingut el retard científic, sinó que elles són simplement indicadors de peresa mental, que es manifesta arreu. I jo temo encara més la peresa que la repressió.

* * *

La recerca demana una disciplina rigorosa en seguir una línia de treball limitada, però també vol idees més generals que donin una motivació, il·luminin el camí i nodreixin la imaginació. El treball assidu de recerca porta a preocupar-se per un marc teòric més ampli, i l'interès per idees generals suggereix noves recerques. Puc dir que dintre la nostra Facultat, entre els projectes de recerca que han donat i estant donant més fruit, hi ha els que s'inspiren en concepcions teòriques prou amples, com poden ser, per exemple, les que es relacionen amb l'evolució a petita escala, o amb el que podríem anomenar contraban genètic en bacteris. Penso, doncs, que la limitació de la nostra recerca pot ser una conseqüència, en part, almenys en el camp de la ciència biològica, d'una certa feblesa dels conceptes generals. L'assimilació més ampla i profunda de conceptes que tenen validesa en la ciència de fora es troba dificultada per una resistència notable que ofereix la nostra cultura, potser explicable, però no desitjable en aquest àmbit.

Tenim il·lustres conreadors de la història de la ciència que expressament s'han interessat per èpoques llunyanes. L'historiador prudent s'absté d'emetre un judici o una opinió sobre esdeveniments propers en el temps, que veiem amb una més gran càrrega emotiva. Però, en no ser historiador, no tinc per què extremer les precaucions i diré com he vist alguns fets recents, agafant com a fil conductor un tema central de la biologia.

La Institució Catalana d'Història Natural neix aproximadament amb el segle i segueix el desvetllament cultural català, amb la distància prudent amb què les ciències de la matèria han anat darrera les de l'esperit. El seu lema o consigna: «No hi pot haver dissensió veritable entre la ciència i la fe», s'agermana amb una concepció més aviat encongida de la fe, i condicionà durant un període massa llarg el seu camí. En l'àrea que m'interessa més ara, significà una recepció suspecta de les idees evolucionistes. Llibres com «Los enigmas del Universo» de Haeckel circulaven en edicions modestes, principalment entre un públic més o menys anarquista. Els prohoms catalanistes apreciaren negativament el darwinisme. En el capítol corresponent a Espanya del llibre sobre la recepció del darwinisme en el món, Glick (1972) ignora pràcticament Catalunya, si no és per a esmentar un discurs del Dr. Letamendi, del 1867, en el qual es critiquen les noves idees des d'un punt de vista escolàstic. Recentment, el mateix Glick ha plantejat la sospita inquietant que l'Institut d'Estudis Catalans, negat, al principi, respecte a les idees de Darwin, hauria volgut, com a compensació, mostrar-se progressiu en el terreny de la nova Física, amb motiu de la visita d'Einstein i de les conferències sobre mecànica clàssica i relativista que organitzà. És versemblant que tot plegat fos més aviat

el resultat de l'interés del Dr. Esteve Terradas, que no fou equilibrat per pressions semblants en altres àrees de la ciència especulativa.

Al començament del segle, la ciència biològica estava dominada per aficionats, usant el mot sense cap dimensió pejorativa, ans al contrari, per tal com demostrava una actitud molt positiva del país. Tant de bo que ara hi hagués una activitat relativament comparable de colleccionistes i aficionats. Però les idees no eren brillants. He tornat a llegir el llibre sobre els orígens del coneixement, del Dr. Ramon Turró, que m'havia caigut de les mans i veig per què científicament se situa més d'un segle enrera de Ramón i Cajal.

L'Ajuntament de la Ciutat i la Diputació, uns anys abans de la Mancomunitat, crearen la Junta de Museus, que suplí o complementà la Universitat, la qual no ensenyà Ciències Naturals fins a la segona dècada del segle. A més, al principi, no es pot dir que fes investigació, limitant-se els professors a anar a donar la classe i res més. En la dita Junta, l'Art i l'Arqueologia estigueren ben contrapesades per una bona atenció a les ciències de la naturalesa, empresa en la qual foren actius una generació de Maluquers i altres personalitats il·lustres. La dinàmica entorn dels anys de la primera guerra degué ser vivacíssima, si es compara amb el ritme actual. La creació del Museu de Catalunya prova l'existència d'una política científica encomiable i al millor nivell de l'època. En els projectes i publicacions del temps hi trobo certa influència germànica, que facilità o perllongà l'estada i la contribució d'alguns científics alemanys que en aquell temps vingueren a raure ací (Haas, Viets). Una tasca de l'historiador serà de veure fins a quin punt les filies i fòbies

del temps de la primera guerra contribuïren a esquarterar el bloc de les dues cultures a cas nostra.

En el decenni del 20 al 30, part de la nostra biologia es preocupa per qüestions més aviat innocents de bacteriologia, histologia, embriologia, i per la botànica, l'entomologia i la paleontologia, vistes principalment com a inventari i classificació. En aquest període, la figura físicament menuda del pare Jaume Pujiula, provà l'eficàcia d'un treball ingent de recerca, però estigué rodonament tancada a la interpretació evolutiva, i sols després de la guerra els mateixos estaments acusaren el missatge —també negatiu— que la teoria de l'evolució *no* era heterodoxa.

No vull dir, es clar, que hi hagués una dictadura intel·lectual antievolucionista; però sí que la cultura catalana era principalment antievolucionista. Com anècdota significativa, recordo ara que Miquel del Sants Oliver, ja a principis de segle, en una de les seves obretes, fa sortir un personatge grotesc que es declara «darwinista acérrimo» i, parla en castellà!

Els «progressistes» eren els professors, generalment forasters, que vingueren a la Universitat, començant per Odón de Buen, que féu més soroll públicament i políticament i que es pot classificar més a prop del lerrouxisme, i d'altres més discrets i també més valuosos, que no cal recordar, perquè són els d'ahir i d'abans d'ahir, que coneixem o dels que hem sentit parlar. Altres temes bonics de recerca serien, d'una part, comparar la situació a Catalunya i al Canadà francès. Allí també l'Església, recolzada en certa minoria, condicionava la recerca en una manera de pensar que reforçà negativament el contrast amb una altra cultura, allí l'anglesa. L'altre tema és l'estudi de la relació que

hi pugui haver entre una concepció fixista de la natura i la mentalitat dels que parlem una llengua minoritaria, o la dels filòlegs que l'estudien.

La nostra guerra tingué conseqüències traumàtiques, però l'acceleració de la taxa de renovació del personal no fou totalment negativa per a la ciència. En una recent inauguració de curs a la Societat Catalana de Biologia, el Dr. Oriol de Bolós ens deia que la guerra portà a la Universitat molta gent procedent de la Institució Catalana d'Història Natural, però aleshores ja s'havia fet el canvi a una visió menys estreta de l'origen i l'evolució del món orgànic.

En aquesta època entra com a element important el Consejo Superior de Investigaciones Científicas. El Dr. J. M.ª Albareda, que pràcticament fou totpoderós, tenia una visió actual de la ciència i de la recerca i estava positivament disposat envers Catalunya, lluitant contra el handicap dels disbarats comesos ací des de poc temps abans. El Consell continuava facilitant intercanvis amb l'estranger, com a continuador de la Junta de Ampliación de Estudios, creada el 1907; aquesta Junta no afavorí gaire Catalunya, i no sé per què. Crec que el Consell fou més positiu. El Consell tractava d'harmonitzar el treball dels recercadors i, per primera vegada, intentà de crear una infraestructura, amb suport tècnic i administratiu, i encoratjament per posar-se al corrent del que es feia a fora. Ho vaig trobar bé; el que entenc, però no trobo tan positiu, és que, uns anys després dels canvis recents, es mantingui una política excessivament conservadora, no anant més enllà de l'estat en què es trobaven els instituts del Consell en produir-se la que, per a entendre'ns, anomenem transició democràtica.

La Segona Guerra mundial fou un episodi relativament curt en relació amb el ritme de la nostra recerca. Després d'ella, la ciència té una floració espectacular arreu del món i ens arriba una mica d'aquell entusiasme. S'anaren escurçant distàncies, fins vers la meitat de la dècada dels 60; després, es perdé la cursa. Malgrat la pretesa unitat d'Espanya, els recursos per a la recerca es distribuïren desigualment. Penso que el grau de mala voluntat específica fou inferior al que sovint molts suposen; però el fet és que s'ha arribat a una desigualtat escruixidora, en la qual han jugat molts factors. Amb el fenomen Ochoa, una mica més tard, la biologia molecular rebé una ajuda relativament forta; també ací Catalunya sortí malparada, i sembla que conflictes locals hi contribuïren, malgrat que ací s'havien fet i s'estaven fent recerques importants. Recordo que en el període immediat a la guerra nasqué la idea d'establir —aleshores es pensava en Blanes— un lloc de contacte amb científics de fora, entorn la investigació biològica, seguint la inspiració del centre de Woods Hole i d'altres de semblants, projecte que sembla que s'ha enfonsat definitivament, després de molts anys de converses. Alguns contactes amb aquest projecte em demostraren la falta d'imaginació i de vitalitat locals, junt amb la lentitud inacabable de qualsevol gestió on entrin diverses administracions. És en raó d'experiències semblants que veig difícil de trobar responsables precisos i que no sempre es pot donar tota la culpa a un altre.

Les filials de l'Institut d'Estudis Catalans, en el ram de la biologia, primer mig d'amagat, després públicament, reprenen l'activitat i en cert moment arrossegueu una participació massiva de la joventut, que segueix ara, potser amb un lleuger reflux. És una pena que la major part dels treballs publicats en català si-

guin de to menor, i sovint de segona llengua. Fins fa poc no s'ha intentat incidir directament per a millorar-ne la qualitat. Resultava absurd que es permetessin retards de mesos per a fer la correcció idiomàtica i no s'hagués previst ocasió per a una crítica i revisió del contingut dels textos. Ja em faig càrrec que ens trobem davant d'una interpretació delicadíssima de si «el missatge es el mitjà», però tampoc no hauria de ser així.

La dècada dels 60 inicià fets que són d'ahir i d'avui. La Universitat fou un sobreixidor de pressions polítiques, positiu en donar a llum una part de les inquietuds d'un poble, però eixorc en relació a la ciència i a la recerca. Encara que no em semblava necessari, el fet és que certes ideologies portaven una feixuga càrrega anticientífica, i l'element indígena ressonà més amb les cordes de Sudamèrica i Itàlia que amb les de França i Califòrnia. Havent fruit amb prou feines de l'entusiasme per la ciència de la postguerra europea, vet ací que se'ns llençava, com qui diu, la poca esma que teníem per l'ull de l'escala. Els efectes negatius sobre la recerca s'amplificaren en augmentar el nombre d'alumnes. La societat, entretant, trobava i troba prou raons per no recolzar la universitat, esdevinguda guarderia d'infants crescuts o encarregada de la senzilla funció de proporcionar llocs de treball. Tradicionalment, en actes com el present, hi ha o hi havia algun record per a aquesta darrera «missió» de la Universitat. Després de la transició política, no s'ha explicitat encara cap política de recerca, que ens marqués alguna intenció, de manera que hem de pensar que, o no existeix o és secreta, i això tant a Madrid com a Barcelona.

He exposat càndidament el meu punt de vista, probablement desvetllant un rebuig considerable, per

raons diverses, per a arribar a una conclusió respecte a la qual confio que hi haurà menys desacord, i és que la posició antidarwinista del catalanisme tradicional o el rebuig de la ciència burgesa per ideologies de moda, s'han de considerar més com a fruit de la indolència que de qualsevol militància ideològica. Concepcions del món aparentment molt diverses, com en una cursa de relleus, es transmeten llur menyspreu per certes branques de la ciència. I altres ciències, sense aquestes explicacions, però amb altres més adients a llur problemàtica, han pogut aconseguir un retard semblant. S'hi ha afegit un utilitarisme de baixa volada, prevalent en els estaments de govern. El problema és profund i recalcitrant a una explicació senzilla.

* * *

El Dr. Pius Font i Quer fou un dels nostres caps més ben construïts, que el país pogué aprofitar solament a mitges. És una llàstima que no hagi deixat unes memòries que reflectissin la ciència del seu temps i la interpretació que ell en feia. El Dr. Font explorà la Península i el Nord d'Àfrica, fou l'ànima del Institut Botànic, creà la revista *Cavanillesia*, va atreure il·lustres científics de fora (Maire, Braun-Blanquet) que en cetaren ací noves línies de treball, i deixà una colla de deixebles i col·legues, excel·lents botànics. Fou un científic absolutament modern i ensenyà a la Universitat Autònoma de la qual parlava sovint. Tinc la sospita que, segons alguns patrons actuals, es podria titular l'Autònoma d'autoritària i elitista, però l'admiro definitivament per la flexibilitat i el dinamisme de què donà proves. Agilitat envejable, que veig com un somni. Una de les decisions del Dr. Font, que li portaren alguns maldecaps, fou de prendre com ajudants dos

xicots estrangers, cosa que no era absolutament insòlita en aquella Universitat. Ara això sols es pot fer amb els futbolistes, cosa que prova que la Universitat és menys important que el futbol. ¿Us imagineu les reivindicacions que tal procedir aixecaria ara? Fins els ací nascuts que han estat un temps a fora troben, en retornar, que s'han generat suficients anticossos, en un procés fisiològic tan normal, que fa creure que tota operació de «recuperació de cervells», si no és pura retòrica, està abocada al fracàs. Un dels ajudants del Dr. Font, el Dr. W. Rothmaler, morí fa uns anys a l'Alemanya Oriental; fou un bon taxònom i havia iniciat els treballs per a una Flora Europea, abans que l'editessin els anglesos. L'any passat vaig tenir la satisfacció de trobar-me amb l'altre, el Dr. R. Singer, que encara em parlà del record dels dies de la seva joventut a Barcelona, quan encara no era la màxima autoritat en l'estudi dels fongs que esdevingué després.

Font i Quer deia que un dels mals del país és que tots, qui més qui menys, érem eminències, en el sentit físic de la paraula, relleus o obstacles damunt una superfície llisa, amb els quals un hom ensopegava. I realment es poden qualificar d'eminències isolades, tant per la falta de comunicació entre elles, com per l'absència d'un teixit viu de relacions entre un nombre suficient de persones, interessades en una tasca comuna, que omplin els buits, permetin la continuïtat i dificultin que ningú es pugui vanter mes enllà dels seus mèrits, o que es produeixi amb una conducta incivil. En fi, que ens manca el que podríem anomenar teixit conjuntiu, perquè individualment crec que som perfectament homologables dintre el món occidental. Aquest punt és extraordinàriament seriós com a fet

diferencial, i a més és molt visible. Sovint me n'han parlat amics estrangers observadors, un cop creuen que s'ha establert una confiança que els ho permet.

La nostra situació podria representar simplement un retard. Perquè la ciència passà, en la història, de ser creació, d'individus isolats i dispersos a ser una tasca col·lectiva, absorbint o incorporant més gent en la organització i desenvolupament, també de noves aplicacions i tecnologies. Aquesta ampliació aconseguí un creixement exponencial com a reacció natural als èxits de la recerca. Els nou vinguts que donen cos a l'empresa són generalment més bons organitzadors que els savis que estaven en els núvols. La nova organització ampliada es pot mantenir si dona prou fruit, principalment judicat en l'àrea d'aplicació. A més, si no la mantenen viva una il·lusió i una exigència, perd l'ànima i es converteix en un problema laboral més, en el qual es més fàcil de justificar el buròcrata que suporta i controla el recercador, que no aquest mateix recercador.

El nostre país, amb el retard de consuetud, està entrant en aquesta via, però potser sense veure massa clar què és el que s'ha d'exigir a una organització de recerca científica i tecnològica, potser per allò que deia abans, del divorci entre la ciència que podem fer i la tecnologia que usem. Crec que s'imposa una reflexió profunda principalment en relació amb la recerca a la Universitat, perquè nosaltres encara no tenim cap infraestructura. I l'experiència dels instituts del Consejo, junt amb un examen crític de com van les coses fora d'ací, pot tenir molt de valor. Després d'això, una de les nostres reivindicacions seria que es donessin més facilitats per a fer més amplis i autònoms els departaments i permetre de crear aquella infraestruc-

tura o, com he dit, el teixit conjuntiu, de la més alta qualitat.

El problema humà, il·lustrat amb el model de l'eminenència de Font i Quer, comporta també que molts instruments valuosos de treball, colleccions, biblioteques, dispositius experimentals, jardins, estacions de camp, àdhuc instituts sencers, apareguin massa lligats a l'activitat, de vegades a un enorme esforç personal, d'un sol individu, amb ell creixen i decauen, i els manca la continuïtat desitjable. Fins organismes respectabilíssims poden entrar en una etapa d'involució on ja no sols no reflecteixen la situació a fora de la disciplina el conreu de la qual pretenen, sinó ni tan sols a dintre del país. S'han de trobar maneres de procedir per a assegurar la renovació i la continuïtat.

* * *

Tots els centres i departaments universitaris rebrien de grat qualsevol ajut i els que han aconseguit un mínim de coherència, indubtablement sabran fer que doni fruit. He volgut estendre'm una mica per a reforçar la meua opinió que els recursos materials no ho són tot. L'exigüïtat de pensament i els personalismes crec que són obstacles importants. Si bé es cert que una generació basta per a canviar un món, s'ha de comptar amb una considerable inèrcia cultural. Canvis aparents de la concepció del món, mantenen una sorprenent continuïtat en l'actitud enfront la recerca. Però, si la Universitat no s'atreveix a mirar endavant —baldament només sigui per a aixecar un moment els ulls del present—, qui ho farà? Probablement el més efectiu seria el que sembla més senzill, aconseguir un canvi d'actitud, un canvi d'esperit. Això vol

dir que les formes d'acció podrien ser més aviat indirectes, cosa que no significa que la Universitat no hagi d'interessar-s'hi, ans tot al contrari.

Jo voldria que es llegís més, que hi hagués millors biblioteques i que els estudiants adquirissin més facilitat en el maneig d'altres llengues. La ciència amb prou feines si parla la llengua principal d'Espanya, i mínimament el català. Catalunya no disposa de fons bibliogràfics científics mínimament adequats, mai no s'ha fet o mai no s'ha pogut fer l'esforç necessari. Les modernes tècniques d'informàtica no substitueixen el poder inspirador d'un llibre —anava a dir de carn i ossos— damunt dels genolls, almenys per a mi, que sóc, però, d'una generació que va quedant fora de joc. Avui dia el jovent té més ocasions de viatjar que fa uns anys, però no tots els estudiants aprofiten les oportunitats. Feu-ho almenys per a posar en evidència els vostres professors d'ací. Les idees es poden desenvolupar ràpidament ja en una edat tendra; ¿per què no tenir més cura de la ciència experimental a les escoles, dels museus en general, museus de la ciència, contacte amb la natura? Que els ajuntaments pensin que la naturalesa té tant de valor —àdhuc humà— com l'art o l'arqueologia. I que els periòdics no defugin les matèries polèmiques de la recerca i de la ciència. Ara les polèmiques entorn de l'enginyeria genètica, entorn Lewontin y Wilson, sobre els arranjaments de les exhibicions evolutives al Museu Britànic, estimulen el pensament i, dintre l'ecologia, els límits que la naturalesa sembla imposar-nos no són negatius, si els sabem entendre. Però ací, els aspectes inspiradors d'aquestes qüestions, si ens arriben i els diaris en parlen, estan ofegats per una divulgació de poca alçada i molt sovint, en una demagògia de poc preu.

Les idees i suggerències importants dintre el camp de conreu propi, s'estimulen sempre per contacte amb disciplines alienes i més o menys veïnes. Cal facilitar l'accès i desvetllar l'interès per revistes i llibres de tipus més general, estimular seminaris, reunions i plans d'estudi interdisciplinaris. Ja ens acostem als dominis més propis de la Universitat i trobem els primers entrebancs; entrebancs, com els dels plans d'estudi, que es podrien anar eliminant discretament. La Universitat no ha de ser solament lloc de pas, on es va a complir unes hores, sinó un lloc on *passen coses*; un lloc atractiu, en un clima estimulante i acollidor, propici al diàleg.

Preocupa l'isolament de la nostra Universitat. Hem acabat que ni fem cursets d'estiu, que sempre promovien un cert moviment de gent. Sempre són massa limitats els recursos de què disposem per a invitar gent de fora. Es parla d'integració a Europa; la seqüència lògica era, primer cultural, després econòmica, i, sols en cas extrem, militar; i ja veiem com va. Això és greu, perquè la integració cultural era la que estava més a la nostra mà; Espanya es donà de baixa d'importants programes internacionals de recerca. Però ¿qui tirarà la primera pedra? Iberoamèrica era una àrea natural d'expansió, fabulosament estimuladora per al biòleg, i ha estat negligida a gratient.

Entenc que la reivindicació de la recerca per a la Universitat s'ha de referir fonamentalment a la que es fa o s'ha de fer en el seu recinte. La recerca mínima necessària perquè els coneixements no es degradin del tot, ens pertany totalment i en som responsables. ¿Ha d'anar més enllà la recerca universitària? Jo crec que sí, si els coneixements a conservar de què parlava suara es limiten al contingut de les llicenciatures. Penso que aquest punt es el més important, i aquell,

en el qual, la senzilla formulació d'unes pautes de política científica per al govern, podria incidir al màxim en el nostre esdevenidor.

Crec que no val la pena de constituir a la Universitat instituts de recerca a l'estil dels centres del Consell, o d'assimilar alguns d'aquests centres. Tot país necessita una organització de recerca, que sovint anirà ajustada de prop a la tecnologia, i que no passa directament i necessària a través de la Universitat. I això és millor per a no limitar la llibertat de recerca de la Universitat, que no s'ha d'avergonyir de donar esplai a una «curiositat» que és una propietat del grup social, la qual cosa no és més elitista que veure en la diferenciació individual d'habilitats i oficis, un mecanisme natural que porta, a la vegada, a la solidaritat, i a un domini major de la naturalesa.

Però es pot anticipar, d'una manera molt clara, un desenvolupament major de la recerca universitària, si alguna vegada s'endega el tercer cicle o període dels estudis de doctorat. És el temps en el qual noies i nois treballen més i millor, i a preu més baix. Poden aprendre més els uns dels altres que del mestre i realment és en aquest nivell que s'ha refugiat l'antic sentit i esperit de la Universitat, en tot allò que valgui la pena de salvar. Aquest període, doncs, s'hauria de basar més en treball personal que en cursos, sense que aquests fossin exclosos del tot. El que cal és temps per a pensar. Durant molts anys la Universitat ha ofert certa possibilitat de vagància i poca cosa més i no em preocupa aquesta qualitat en nom d'un puritanisme mal entès. La majoria estarem d'acord que això es el que s'està fent, és a dir, fomentar la recerca dintre la Universitat en treballs de becaris que típicament fan una tesi, o segueixen una línia de treball

iniciada en aquella. Cal demanar un reforç, principalment en forma de major previsibilitat, del suport rebut i, especialment, el reconeixement d'aquest període de la formació personal com una peça fonamental de l'estructura de la Universitat. S'han de veure de manera molt positiva els ajuts concedits imparcialment en mèrit de les propostes, àdhuc a persones que comencen, fent-los confiança, almenys per un any. Aquest procediment fou responsable d'un aprofitament màxim del talent dels joves, en molts països de fora, i és bo que s'hagi introduït a casa nostra. Ajuda a renovar internament les unitats de treball, una mica al marge de l'opinió del director. Però potser cada unitat de recerca hauria de poder disposar de recursos que li permetessin de programar línies de treball de tipus més general, o que no poden prometre gran cosa en un curt termini. Immediatament sorgeixen un parell de qüestions, almenys, que demanen comentari.

Es podria estimular la formació de grups de treball, temporals o permanents, uni- o pluridisciplinaris, i fins d'instituts, entorn de problemes selectes d'interès pràctic i social, com, per exemple, temes ecològics o demogràfics. El que tindrien de més positiu és que l'activitat de les distintes persones que hi participessin seria més complementària que competitiva i, tots plegats, amb la satisfacció que fan quelcom que pot ser positiu des de més d'un punt de vista. Les nostres tesis i tesines són comparables a les millors de fora, pero podrien ser més efectives, senzillament perquè ara un criteri important per triar el tema, és que siguin de poc cost. Però un objectiu pràctic s'ha d'engalzar amb un programa definit, anar al fons de la qüestió, sense retards, cosa que demana recursos previsibles i de gestió senzilla, encara que no necessàriament elevats. No hi ha pas una perversió acadèmica especial

que es complagui en l'inútil; els temes aplicats són enormement suggeridors des del punt de vista de la ciència; el que passa és que no es poden emprendre si no es disposa dels mitjans necessaris. Caldrà prendre decisions importants, i es poden anticipar conflictes en les relacions que sorgeixin entre tal mena de projectes i altres centres de recerca. Sovint els centres d'investigació, una mica envellits, que les dificultats periòdiques han deixat buits de generacions, no es mostren complaguts de rebre estudiants actius, amb poca paga i que porten l'aire de fora. Però les necessitats del país i també les connexions amb la recerca privada, poden servir per a mobilitzar energies que estan més endormiscades que definitivament perdudes. Tot plegat es una problemàtica molt interessant a encarrilar, que no demanaria un cos especial de recercadors a la Universitat; però potser sí, amb el desig d'actualitzar certs coneixements, canvis entre activitat docent i investigadora en certes persones.

Crec que cal evitar la temptació de fer córrer els estudis, prodigant els curssets de doctorat i allargant a gratient el temps exigit. Es el risc que tenim de rebaixar la llicenciatura a una extensió de l'antic batxillerat, i de considerar com a nivell de doctorat el que justament s'hauria d'homologar com una llicenciatura. El risc major es que tal tendència trobaria un consens en els partits polítics, perquè aparentment alleugeriria un pèl la pressió damunt del mercat de treball. Jo penso que l'aprenentatge dels joves i llur integració a un grup d'adults, amb plena responsabilitat, no s'ha d'ajornar, i tals qualitats personals potser estan programades a nivells profunds de la naturalesa humana. Però no vull insistir, perquè els humanistes miren amb molta suspicàcia qualsevol suggerència a propòsit de la inflexibilitat del món que ens ha generat. És cert

però, que allò que un aprèn amb gust, i a *l'edat que cal*, entra sense cap esforç i s'integra a la personalitat.

* * *

La nostra recerca pesa poc, la nostra tradició de recerca val poca cosa, i el nostre rellotge s'ha retardat terriblement. Posar-lo a hora vol, primer, resoldre quin és el meridià que prenem com a referència, i, després, una voluntat que demana aprecí per la ciència i la recerca en llur valor d'aventura humana. Una vegada recuperada certa capacitat de decisió, dintre un necessari esperit de cordialitat o bonhomia, podríem resoldre quins són els processos de canvi que ens cal accelerar, o alternativament, deixar-los en via morta, en funció de metes convingudes. Entenc que ens cal un canvi més de mentalitat que d'estructures, però caldrà agilitzar aquestes i afavorir indirectament el sòl comú on la sement podrà granar; que l'administració, i és sols un exemple del que vull dir, es torni més facilitadora, sense deixar de ser fiscalitzadora. Crec que s'ha de treure dramatisme al procés generat, ja que la recerca es complau a explorar i divagar damunt d'una topografia intel·lectual relaxada, però lluminosa.

Potser, com a model de referència, i en lloc de pretendre de formular idees genials, el més senzill seria tractar de copiar, poc o molt, la universitat escollida d'algun país de mida avinent, i amb alguns problemes perifèrics semblants als nostres, com, poso per exemple, Holanda —o Polònia—; però per al meu gust —i ací també em confesso— trobaria menys adequats els models de Bèlgica —o d'Albània—.

Allò que més preocupa és que, si bé un té converses privades sobre temes com el que m'he permès d'imposar-vos en monòleg, moltes d'aquestes qüestions amb prou feines troben acollida en juntes, comissions, programes d'eleccions i projectes de lleis, on sempre, per al meu gust, hi manca esperit o hi sobra lletra. Potser la gent creu que no són importants; o que la cosa no té remei. Això fa angústia, suavitzada únicament en veure que no sols estem insatisfets molts dels que ja anem de davallada, sinó també una fracció important dels joves. I d'ells és el futur, si més no, per llei de vida.

... que en el moment de la seva publicació, el 1911, era el més complet i actualitzat dels que s'havien publicat fins llavors. A més, el llibre estava escrit en català, cosa que el feia més accessible per a un públic més ampli. El llibre està dividit en tres parts: la primera tracta de la història de la llengua catalana, la segona de la gramàtica i la tercera de la sintaxi. El llibre és una obra de referència per a qualsevol persona que vulgui aprendre català.

ÍNDEX

Presentació	Pàg. 5
Entorn del Centenari de Manuel Corachan.	Pàg. 15
Meditació sobre la recerca a la Universitat.	Pàg. 39

